

KONTRASTYWNA REDUPLIKACJA A KONTRAST WYRAŻANY LEKSYKALNIE I PROZODYCZNIE

1. Zjawisko reiteracji (repetycji i reduplikacji) w wypowiedziach cieszy się w ostatnich latach dużym zainteresowaniem językoznawców, zob. np. Fraser 1997; Israeli 1997; Wang 2005; Dostie 2008; w odniesieniu do języka polskiego zob. Dobaczewski 2006, 2009, 2013. Biorąc pod uwagę formalne typy powtórzeń oraz ich funkcje składniowe, semantyczne i pragmatyczne, odróżnia się powtórzenia ściśle od quasi-tautologicznych, natomiast ze względu na status zreduplikowanych ciągów wydziela się istniejące w systemie jednostki języka o postaci układu tautologicznego oraz konstrukcje syntaktyczne, stanowiące efekt doraźnego połączenia elementów systemu lub regularnych działań na wyrażeniach.

Celem niniejszego tekstu jest opis jednego spośród wielu typów powtórzonych użyć wyrażen, nazwanego w literaturze przedmiotu kontrastywną reduplikacją (Contrastive Reduplication, zob. Ghomeshi et al. 2004, por. „lexical cloning”), zob. przykłady (1)-(5), w zestawieniu z funkcją kontrastowania znaczeń, realizowaną za pomocą środków leksykalnych (np. wyrażen *nie_*, *ale_*; *naprawdę*; *dosłownie*) i suprasegmentalnych (akcent zdaniowy, akcent kontrastywny).

Poniżej zamieszczam przykładowe wypowiedzenia¹, w których występuje kontrastywna reduplikacja:

- (1) – Ja mam jej zdjęcie. – Zdjęcie-ZDJĘCIE?² [zdjęcie wywołane, nie w komputerze]
- (2) – Tutaj urodził się Kowalski. – Ale tutaj-TUTAJ czy ogólnie w Toruniu?
- (3) Przenosimy się w Sudety, gdzie mieszka Martyna Jakubowicz, która uprawia tam ogródek – ogródek-OGRÓDEK, ale i ogródek muzyczny.
- (4) – Dobrze wyglądasz. – Dobrze-DOBRCZE czy grubo?;

por. przykłady z literatury przedmiotu:

¹ Dla języka polskiego zjawisko to nie zostało opisane; materiał, którym dysponuję, stanowią zasłyszane przykłady, a także opracowywany na bieżąco przez autorów kluczowego artykułu na temat kontrastywnej reduplikacji (Ghomeshi et al. 2004) korpus zdań angielskich (liczący w tej chwili 237 przykładów) – *Corpus of English contrastive focus reduplications* (dalej: CECFR), zob. <http://home.cc.umanitoba.ca/~krussll/redup-corpus.html> [dostęp: 28.12.2014].

² Kontrastywna reduplikacja występuje przede wszystkim w języku mówionym, zapis analizowanego typu powtórzenia wyrażen nie jest ustabilizowany. W niniejszym tekście składnik wyróżniony za pomocą akcentu (w odróżnieniu od składnika przytoczonego) zapisywany jest kapitalikami.

- (5a) I'll make the tuna salad, and you make the SALAD-salad.
 (5b) Is he French or FRENCH-French?
 (5c) My car isn't MINE-mine; it's my parents'.
 (5d) Oh, we're not LIVING-TOGETHER-living-together³.
 (5e) – Gospoda, a vy znaete, čto zdes' byl ubit Puškin? – skazal Berezin. Nastupilo molčanie. – Kak? Zdes'? – Ne zdes'-zdes'⁴, a v dvux šagax otsjuda⁵.

Kontrastywna reduplikacja polega zatem na podwojonym użyciu wyrażenia, z których jedno zostaje wyróżnione za pomocą akcentu. Funkcją takiego powtórzenia jest, ujmując rzecz wstępnie, dążenie do ustalenia znaczenia lub odniesienia przytoczonego wyrażenia. W literaturze przedmiotu użycia takie interpretowane są zgodnie z założeniami Programu Minimalistycznego (zob. Ghomeshi et al. 2004), z odniesieniem do pojęcia prototypu (Lee, Lee 2011) czy zasad konwersacyjnych Grice'a (Israeli 1997) bądź też teorii relewancji (Jackson 2011). Celowa więc wydaje się podjęta w niniejszym artykule, bazująca na odmiennych od przyjmowanych w przywołanych tekstach założeniach metodologicznych, analiza właściwości opisywanego typu reduplikacji, uwzględniająca operacje na wiedzy (leksykalne i prozodyczne) polegające na ustalaniu sensu użytych wyrażeń.

2. Podwojenie wyrażenia w analizowanej tu funkcji – w odróżnieniu od innych typów reduplikacji, por. np. intensyfikujące *bardzo bardzo* – nie pojawia się w wypowiedzeniach izolowanych, zawsze bezpośrednio wiąże się z wykorzystaniem wyrażenia użytego wcześniej. Może być ono przywołane przez kogoś innego niż ten, kto użył danego wyrażenia jeszcze niepodwojonego, pojawia się wtedy w pytaniu, pytaniu o upewnienie lub jako dopowiedzenie dla informacji kogoś trzeciego, np. (6a), bądź też może się pojawić w wypowiedzi tego samego nadawcy, np. (6b)-(6c) – najczęściej takim użyciom towarzyszy przeciwstawienie zreduplikowanego wyrażenia innemu możliwemu rozumieniu użytego wyrażenia, por.:

- (6a) Oni mieszkają razem. – Ale RAZEM-razem?
 (6b) A do B: Oni mieszkają razem. C: Ale nie RAZEM-razem, po prostu w jednym mieszkaniu.
 (6c) Oni mieszkają razem. Nie RAZEM-razem, po prostu w jednym mieszkaniu.

Analizowana reduplikacja wyrażenia występuje w wypowiedzeniu samodzielnie lub wraz ze składnikiem, któremu powtórzone wyrażenie jest przeciwstawione: wchodzi w układ negacyjny o postaci *_, nie _* lub *nie _, (ale) _*, por. (7a), bądź

³ Przykłady z: Ghomeshi et al. 2004.

⁴ Podaję oryginalny zapis; w przywołanym tekście nie zostało zastosowane żadne wyróżnienie jednego z podwojonych wyrażeń.

⁵ Przykład z: Israeli 1997.

w inny, realizujący przeciwstawienie, por. (5a), w pytaniu natomiast pojawia się w wyrażającym alternatywę układzie *_ czy _*, np. (7b), por.:

- (7a) Nie TUTAJ-tutaj, w tym budynku.
 (7b) RAZEM-razem czy w jednym mieszkaniu?; Dobrze-DOBRE czy grubo?

Elementem skontrastowanym ze zredukowanym składnikiem może być ten sam składnik, pod warunkiem jednak, że towarzyszy mu jakiś wykładnik umożliwiający rozróżnienie znaczeń, np. wskazanie (TUTAJ-tutaj), gest (*dobrze-DOBRE*), mimika czy intonacja (*razem-RAZEM*), por.:

- (8a) TUTAJ-tutaj czy tutaj?
 (8b) Dobrze-DOBRE czy dobrze?
 (8c) Mieszkają razem czy razem-RAZEM?

W jednym wypowiedzeniu zastosowanie dwa razy kontrastywnej reduplikacji nie jest możliwe, np.:

- (9a) – Marek urodził się tutaj. – *Marek-MAREK urodził się tutaj-TUTAJ?

Dla tego typu zdań nie wydaje się możliwe ich uspoźnienie poprzez zastosowanie zaproponowanej przez J. Wajszczuk (1997) formuły (z użyciem komentarza metatekstowego wskazującego temat nadrzędny) dla zdań, w których mówi się rzeczy różne, por.

- (9b) *Powiedz mi dwie rzeczy: czy mówisz o Marku-MARKU i czy on urodził się tutaj-TUTAJ?; por. Ta ściana jest żółta i Jan czyta gazetę. = Powiedz mi dwie rzeczy: co z tą ścianą i co robi Jan?

Z punktu widzenia realizacji prozodycznej opisywanej reduplikacji szyk podwojonych elementów jest zmienny, to znaczy wyrażenie przytoczone pojawić się może najpierw, po nim występuje wyrażenie powtórzone, wyróżnione za pomocą akcentu (układ taki oddają poprzez schematyczny zapis: *x-x*), bądź też kolejność składników jest odwrotna (odpowiednio: *x-x*), por.

- (10) tutaj-TUTAJ vs. TUTAJ-tutaj.

Jak się wydaje, nie jest możliwe podanie katalogu klas gramatycznych wyrażen, które podlegać mogą kontrastywnej reduplikacji⁶. Przykładowo, zjawisko to, generalnie, nie dotyczy klas jednostek metatekstowych, wyjątkiem może (czy raczej

⁶ CECFR zawiera indeks wyrażen podlegających kontrastywnej reduplikacji ze względu na klasę gramatyczną, do jakiej dane wyrażenie przynależy, zob. Aneks do niniejszego artykułu. Zauważyć jednak należy, że niektórych kwalifikacji do tzw. części mowy nie można przyjąć bez zastrzeżeń, np. pośród rzeczowników umieszczone zostały nazwy własne, z kolei w grupie przysłówków wyrażenia *a lot czy really*. Indeks ten nie może być uznany za rozstrzygający także z tego względu, że brak poświadczenia jakiegś realizacji nie przesądza tego, że dana realizacja nie jest możliwa.

trzeba by powiedzieć, że mogłaby) być homonimiami wyrażen, por. np. *spokojnie śpi – spokojnie zdąży*, jednak ze względu na fakt, że przysłówek (*spokojnie (śpi)*) i wyrażenie metatekstowe (*spokojnie (zdąży)*) w konkretnej realizacji w zdaniu w inny sposób biorą udział w ukształtowaniu prozodycznym wypowiedzenia, wątpliwości co do kwalifikacji danego wyrażenia (a taki cel miałaby w takiej sytuacji kontrastywna reduplikacja) wydają się mało prawdopodobne.

3. Funkcja kontrastywnej reduplikacji w literaturze przedmiotu charakteryzowana jest poprzez ogólnikowe sformułowania w rodzaju „służy do wyostrażania pojęć”, „wskazuje na prototyp”, „informuje o dosłownym znaczeniu”, bądź oddawana jest za pomocą „ekwiwalentów” leksykalnych typu *prawdziwy, dosłowny, całkowity*, por. np.:

singles out a member or subset of the extension of the noun that represents a true, real, default, or prototype instance (Horn 1993, za: Ghomeshi et al. 2004);

restricts the interpretation of the copied element to a ‘real’ or prototypical reading; [...] that ‘prototypical’ readings contrast with less prototypical, less extreme, or less contextually salient cases; [...] to focus the denotation of the reduplicated element on a more sharply delimited, more specialized range (Ghomeshi et al. 2004);

denotation of a more prototypical and default meaning of a lexical item appears from the reduplicated form resulting as a semantic contrast with the meaning of the non-reduplicated word (Lee, Lee 2011);

Speaker B picks up on semantic element or the key from Speaker A’s utterance [...]. The reduplicated unit has the additional meaning of ‘genuine’ (Israeli 1997)

Wyliczenie czy wskazanie funkcji kontrastywnej reduplikacji za pomocą alternatywy, jak to ma miejsce w przytoczonych fragmentach tekstów, traktować należy w kategorii przybliżenia, a nie wyjaśnienia opisywanego zjawiska. Przyjąć więc trzeba, że albo kontrastywna reduplikacja jest ogólnym mechanizmem, względem którego wszystkie przywołane funkcje są podrzędne⁷, albo szukać należy jej inwariantu semantycznego (uznając tym samym, że kontrastywna reduplikacja jest elementem systemu języka) bądź też uznać należy, że opisywane zjawisko ma

⁷ Tak widział, jak się zdaje, tę sprawę Horn, przypisując kontrastywnej reduplikacji cztery typy semantyczne: „a) prototypical meaning, b) literal meaning, c) intensified meaning, and d) ‘value-added’ meaning” (za: Ghomeshi et al. 2004), por. odpowiednio przykłady z: (Ghomeshi et al. 2004):

a) I want the salad-salad.

b) A: Maybe you’d like to come in and have some coffee? B: Yeah, I’d like that. A: Just coffee-coffee, no double meanings.

c) I’m nervous but not nervous-nervous.

d) We’re not living-together-living-together. We are roommates.

charakter tekstowy (do czego będę zmierzać w dalszej części), a co za tym idzie, że przynależy do sfery realizacji systemu.

Opisywanej reduplikacji podlegać mogą:

A) systemowo – na zasadach analogicznych do funkcjonowania równokształtnych elementów języka (w konkretnym użyciu danego wyrażenia w zdaniu musi bowiem być wiadomo, o jakie znaczenie chodzi);

A') ze względu na możliwość przypisania wyrażeniom różnych znaczeń: a) wyrażenia wieloznaczne, np. *zamek*, *dziewczyna* (por. jednostki języka *zamek* – *zamek*; *dziewczyna* – *dziewczyna* [czyjaś]), np.:

(11a) – W tej bajce ten mały stworek mieszka w zamku. – Ale w ZAMKU-zamku (czy w zamku w drzwiach)?

(11b) – Mieszka z dziewczyną. – Z dziewczyną-DZIEWCZYNĄ czy koleżanką?; por. – Mieszka z dziewczyną Jana. – *Ale z dziewczyną-DZIEWCZYNĄ czy koleżanką?;

oraz b) segmenty frazeologizmów, które kształtem odpowiadają samodzielnym znaczeniowo wyrażeniom, por. np. *uprawiać ogródek*, zob. (3), czy *wyciągnąć kopyta*; w takich użyciach funkcja kontrastywnej reduplikacji polega na ustaleniu, czy użyty ciąg wyrażen ma być rozumiany jako frazeologizm czy jako konstrukcja syntaktyczna, por.:

(12) – Wyciągnął kopyta, tzn. kopyta-KOPYTA, nie: umarł.; *WYCIĄGNĄŁ-wyciągnął?; ?Wyciągnął kopyta-WYCIĄGNĄŁ KOPYTA?;

A'') ze względu na możliwość przypisania różnego odniesienia: a) wyrażenia okazjonalnie zmienne, np. *tutaj*, *zaraz*; interpretacja dokonywana jest na podstawie elementów kontekstowych i konsytuacyjnych, por. (13a), oraz b) nazwy własne, por. (13b):

(13a) – Zaraz będę gotowa, to znaczy nie zaraz-ZARAZ, za jakieś 10 minut.

(13b) Śniła mi się Madonna. – Madonna-MADONNA?; Zadzwoił do mnie Marek. – MAREK-Marek?

B) sytuacyjnie – ze względu na możliwość różnej interpretacji w zależności od kontekstu – wyrażenia, które mogą być różnie rozumiane w danej sytuacji użycia, a które nie są wieloznaczne w zwykłym sensie; z oczywistych względów podanie katalogu czy klas takich wyrażen nie jest możliwe, por. np.:

(14) Mówił-MÓWIŁ?,

które interpretowane może być np. jako 'mówił w zwykły sposób' przeciwstawione 'przemawiał' lub 'jąkał się', ale też np. 'mówił' w opozycji do 'wymawiał' itd.

C) w grach językowych – gdy celowo wykorzystuje się pokrewieństwo, podobieństwo czy skojarzenie znaczeń, por. np.:

(15a) A: That's gay. B: Is that happy-gay or GAY-gay? (CECFR)

(15b) A: When can I see you? B: You are seeing me. A: I mean SEE-YOU-see-you. (CECFR)

Kontrastywna reduplikacja jest zatem stosowana, gdy w odniesieniu do możliwości interpretacji użytego wyrażenia w grę wchodzi alternatywa *X lub Y*, dla mówienia bowiem jednoznaczność musi być dana, każdorazowo musi być dokonany wybór między wchodzącymi w grę wartościami – ściśle określonymi przez system językowy bądź pojawiającymi się w danej sytuacji, por.:

(16) [redaktor (R) przeprowadza wywiad z aktorką (A) na temat dubbingowania]

R: Ale czy aktor nie może po prostu czytać-CZYTAĆ?

A: To znaczy nie interpretować, tak?

O ile trudności z wyborem jednego z możliwych znaczeń danego wyrażenia w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych stanowią problem marginalny⁸, to różnorodność możliwych interpretacji użytych wyrażen nie jest niczym zaskakującym; „narzędziem” regulującym zarówno implikacje czysto językowe, dane na mocy kodu językowego (jak wieloznaczność), jak i sytuacyjne (niedające się z góry przewidzieć) może stać się właśnie kontrastywna reduplikacja.

Opisywany mechanizm działa więc na poziomie pojęć, a dokładniej mówiąc, jest świadectwem wiedzy mówiącego o możliwych relacjach między formą danego wyrażenia a treścią. W kontrastywnej reduplikacji wyrażenia traktowane są bowiem jako obiekty, o których się mówi ze względu na ich treść. Za podwojonym wystąpieniem tego samego wyrażenia, z jakim mamy tu do czynienia, kryją się odpowiednio: przytoczenie danego wyrażenia oraz przypisanie mu danej treści, co oddawać może formuła: ‘powiedziałem(-eś): „x”, „x” rozumiem jako x’. Kontrastywna reduplikacja zatem bazuje na znanej operacji służącej do ustalania sensu użytych wyrażen, por. zdania:

⁸ O różnicy w podejściu do interpretacji wyrażen i zdań wieloznacznych w teoretycznym modelu języka i w rzeczywistej komunikacji językowej tak pisała B. Stanosz: „[...] teoretyk języka powinien założyć, że idealni użytkownicy języka interpretują sygnały tego języka bez względu na okoliczności towarzyszące aktom komunikacji; innymi słowy, że interpretując je, wykorzystują wyłącznie swą wiedzę językową. Zdanie wieloznaczne interpretują oni tak samo jak (jednoznaczną) alternatywę odpowiednich, dwu lub więcej zdań. Np. *Anna ma różyczkę*. – *Anna ma mały kwiat róży lub przedmiot ozdobny w kształcie małego kwiatu róży albo Anna cierpi na chorobę wirusową zwaną też kurem*. [...] Również niektórzy realni użytkownicy języka polskiego tak właśnie zinterpretują to zdanie; ci mianowicie, którzy odbiorą je w okolicznościach niepozwalających wykluczyć żadnego z członów alternatywy” (Stanosz 1999: 176-177).

- (17a) Brat mi to dał. – Brat-zakonnik czy twój brat?
 (17b) Jutro muszę wstać rano. – Rano-o 6:00 czy rano-o 10:00?; por. Co to znaczy „rano”?, Rano, czyli o której?

Punktem wyjścia jest więc tu układ x - y , który można by zinterpretować w sposób następujący: ‘użyte wyrażenie x rozumiem jako y ’. Jedną z realizacji tego układu jest użycie w pozycji y tego samego wyrażenia, co w pozycji x , por.:

- (18a) Brat mi to dał. – Brat-BRAT czy twój brat?
 (18b) Jutro muszę wstać rano. – Rano-RANO czy rano-o 10:00/ czy o 10:00?
 (18c) – Napisał do mnie list. – List-LIST czy e-mail?

W użyciach takich porozumienie między nadawcą a odbiorcą bazuje na przekonaniu partnerów dialogu o możliwości przypisania danemu wyrażeniu tej samej interpretacji (danej poprzez kontekst, sytuację rozmowy, wspólną wiedzę), por. formułę ‘wiesz, co chcę powiedzieć’, ‘wiesz, jak rozumiem’. I w tym właśnie kryje się „tajemnicze” działanie kontrastywnej reduplikacji – właściwie zinterpretowane rozumienie danego wyrażenia jest podstawą do równoczesnego odrzucenia innych, por. predykat wiedzy [*ktoś*_j] wie o [*kimś*/*czymś*_k], że [*coś*_j], nie [*coś*_m]. Członem alternatywnym nie jest tu „gorszy” kandydat (por. interpretacje bazujące na pojęciu prototypu), ale to rozumienie, które w danym kontekście jest nieadekwatne, por. np.

- (19a) Dobrze-DOBRCZE czy dobrze? (Ładnie czy grubo? lub: Grubo czy ładnie?)
 (19b) Doktor-DOKTOR (lekarz lub osoba ze stopniem naukowym)
 (19c) A: I hear you guys are, um, living together now.
 B': Well, we're not LIVING TOGETHER-living together.
 B'': Well, we're only LIVING TOGETHER-living together. [living together as roommates]⁹

Mechanizm kontrastywnej reduplikacji (będący, jak zostało powiedziane wyżej, realizacją jednego z możliwych mechanizmów językowych służących do ustalania sensów użytych wyrażen) oddaje więc formuła:

„ x ”-‘ X ’ | ‘ X ’-„ x ” (nie: nie ‘ X ’) $\approx$ ‘użyte wyrażenie „ x ” rozumiem tak: ‘ X ’ [wiesz, jak], nie inaczej, jak można by też rozumieć „ x ”

Użyte symbole oznaczają:

- „ x ” – przytoczone wyrażenie wzięte pod kątem formy,
 ‘ X ’ – przypisana danemu wyrażeniu treść,
 „ x ” ‘ X ’ | ‘ X ’ „ x ” – alternatywa układu linearnego składników.

Kontrastowanie możliwych sensów odbywać się może „domyślnie” (x - X [nie: coś innego]) lub *explicite* (x - X , nie: coś innego) poprzez odrzucenie innych

⁹ Przykład z: Horn, za: Ghomeshi et al. 2004.

możliwych interpretacji, bądź też poprzez wskazanie wprost tego, co jest odrzucane ($x-X$, *nie Y*). Zreduplikowane w analizowanej tu funkcji wyrażenie nie może być negowane w zwykły sposób, ale podlega wyłącznie skontrastowaniu z nieadekwatnymi w danej sytuacji interpretacjami użytego wyrażenia, por.:

(20) *On jej nie LUBI-lubi.; *Nie jesteśmy razem-RAZEM.

Za osobne typy reduplikacji uznać należy:

a) powtórzenie z przytoczeniem użytego wyrażenia, którego funkcją jest intensyfikacja, np.:

(21) Lubisz-lubisz czy lubisz?
Ładna-ładna czy ładna?

Por. *Do you like him or do you like like him?*¹⁰

Analogiczne przykłady znaleźć można w CECFR, por. „intensified meaning” jako jeden z typów kontrastywnej reduplikacji w: Ghomeshi et al. 2004:

(22a) Barbara: Me, too. How would you feel if I managed to cook your favorite dinner?
Will: My FAVORITE-favorite? Barbara: FAVORITE-favorite. (CECFR)

(22b) He is funny, but I don't mean FUNNY-funny. (CECFR)

(22c) Dawson: I like your sister, Pacey. Pacey: You like her, or you LIKE-HER-like-her. (CECFR)

W takich użyciach kontrast polega na przeciwstawieniu pojedynczego użycia wyrażenia użyciu podwojonemu – zintensyfikowanemu. Mechanizm ten, w odróżnieniu od kontrastywnej reduplikacji, działa zatem niezależnie od sytuacji użycia, nie są potrzebne żadne dodatkowe wykładniki, by można było wiedzieć, jak powinno być rozumiane zreduplikowane wyrażenie, por.

(23a) Nie bardzo-bardzo, ale bardzo. vs. *Nie rano-rano, ale rano.

(23b) Jest bogaty, ale nie bogaty-bogaty.

b) podwojone wystąpienia typu *w ogóle w ogóle, naprawdę naprawdę, zupełnie zupełnie*, którym można przypisać funkcję podwójnej negacji (‘nieprawda, że nieprawda’), por. brak możliwości przeciwstawienia zreduplikowanego wyrażenia użyciu pojedynczemu:

(24) *Zupełnie-zupełnie, nie zupełnie.; *Nie zupełnie-zupełnie, ale zupełnie.; *Nie w ogóle-w ogóle, po prostu w ogóle.

Wyrażenia, które mogą być zreduplikowane w takiej funkcji, same są „graniczne” w tym sensie, że informują o zajmowaniu miejsca na końcu danej skali (np. *zupełnie*) czy o braku możliwości przypisania danego predykatu (np. *w ogóle*),

¹⁰ Przykład za: Fraser 1997: 245.

właściwość ta wyklucza więc możliwość interpretacji takich zreduplikowanych ciągów z punktu widzenia dokonywanej w taki sposób intensyfikacji, por.

(25) *Zupełnie, ale nie zupełnie-zupełnie.

4. Jako „ekwiwalenty” leksykalne kontrastywnej reduplikacji podaje się wyrażenia typu: *naprawdę, dosłownie czy prawdziwy*¹¹. Wyrażenia, które można tu brać pod uwagę, ze względu na pełnią funkcję układają się w dwie serie: 1) służące do kontrastowania znaczeń: *naprawdę czy dosłownie*, oraz 2) służące do ustalania znaczeń, typu *w sensie, w znaczeniu, w całym tego słowa znaczeniu*. I choć o równoznaczności czy równoważności któregośkolwiek z wymienionych wyrażen i kontrastywnej reduplikacji nie może być mowy (wskazuje na to chociażby brak możliwości substytucji we wszystkich kontekstach z zachowaniem tożsamości funkcjonalnej), to przegląd typów kontekstów, w jakich mogą się pojawiać zleksykalizowane komentarze, pozwala lepiej uchwycić funkcję kontrastywnej reduplikacji.

Najłatwiej jest sfalsyfikować tezę o podobieństwie funkcji kontrastywnej reduplikacji oraz wyrażenia *naprawdę*, które tym samym nie może być uznane za leksykalny odpowiednik zreduplikowanych użyć, por. np.:

(26) – Mężczyźni bili się o nią. – Naprawdę? vs. Naprawdę bili się?
 – Dobrze wyglądasz. – Naprawdę dobrze?
 – Śniła mi się Madonna. – Naprawdę Madonna?

Do wszystkich zdań z kontrastywną reduplikacją (por. odpowiednio: *Bili-BILI?*; *Dobrze-DOBRE?*; *Madonna-MADONNA?*) można wstawić wyrażenie *naprawdę* (wszystkie partykuły cechują się brakiem wyraźnych ograniczeń w łączliwości z innymi wyrażeniami), jednak efekt takiej substytucji jest zupełnie inny – *naprawdę* bowiem – jako komentarz do rematu – nie może służyć do ustalania sensów użytych słów, ale łączy się z wyrażeniami, gdy wiemy, *co* (ze względu na treść) jest komentowane.

Nieco trudniejszym zadaniem jest udowodnienie braku ekwiwalencji między kontrastywną reduplikacją a wyrażeniem *dosłownie*. Mając na względzie opisywany tu mechanizm językowy, można brać pod uwagę tylko komentarz metatekstowy o postaci *dosłownie*, funkcjonujący jako zalecenie dla odbiorcy: ‘zrozum to, co mówię, dosłownie’, por.:

¹¹ Por. np. interpretacje zaproponowane przez Wierzbicką (1991): *neri neri* ‘black black’ – „really black, literally black”; *brodo brodo* ‘broth broth’ – „genuine broth”, *lana lana* ‘wool wool’ – „genuine wool” czy Horna: *No es una casa-casa*. – ‘This isn’t a real house’ (za: Ghomeshi et al. 2004).

- (27) On oszalał (dosłownie).; On, dosłownie, oszalał.; Mężczyźni (dosłownie!) bili się o nią.

Ani wskazujący na „nadwyżkę sensu w danym predykanie” (por. Danielewiczowa 2010, 2012) metapredykat o postaci *dosłownie*, por. (28a), ani łączący się z czasownikami typu *zrozumieć* czy *powtórzyć* przysłówki *dosłownie*, por. (28b), nie pełnią funkcji ustalania sensów, jakie ma na myśli mówiący, por.:

(28a) On dosłownie oszalał.; Zaczepiano mnie dosłownie co kwadrans.

(28b) On zawsze rozumie wszystko dosłownie.; Pojmujesz to wszystko zbyt dosłownie.

Zważywszy jednak na fakt, że w zreduplikowanych użyciach pojawić się mogą bardzo różne (niedające się z góry przewidzieć) wyrażenia, kategoria „dosłowności”, by nie stała się (jak to ma, niestety, często miejsce) pustą etykietką, w odniesieniu do kontrastywnej reduplikacji musi być odrzucona. Co więcej, tylko w niektórych kontekstach zamiast kontrastywnej reduplikacji pojawić się może wyrażenie *dosłownie*, por.:

- (29) – Mężczyźni bili się o nią. – *Dosłownie? vs. Dosłownie: bili się?; *Dosłownie: bili-BILI?
 – Dobrze wyglądasz. – *Dosłownie: dobrze?
 – Ten pies mówi. – *Dosłownie: mówi?
 – Śniła mi się Madonna. – *Dosłownie: Madonna?

Również zestawianie kontrastywnej reduplikacji z wyrażeniami, za pomocą których objaśnia się sens używanych słów, nie daje pożądanej tu równoznaczności czy tożsamości funkcji, por. wyrażenia *w sensie*¹²; por. (30), czy *w znaczeniu*, por. (31):

- (30a) CZŁOWIEK – Czy pan wierzy w swojego prezydenta, w swój rząd?
 AMBASADOR – A jednak wszystko zależy od tego, co pan ma na myśli. Czy wierzę, że prezydent istnieje, czy też w sensie: czy mam do niego zaufanie?
 (30b) stary w sensie dawny
 (30c) Jestem niby samotna (w sensie „bez męża”), ale mam wypróbowanych przyjaciół, więc nie jestem sama.
 (30d) – Już nie. Właśnie mnie wypieprzyli. – W sensie wyrzucili? Za co?
 (31a) Mały chłopiec ze snu symbolizuje „chłopaka” w znaczeniu – sympatia, partner.

¹² Por. odnotowaną w *Sondzie słownikowej III* (Bogusławski, Danielewiczowa 2005: 243) jednostkę: *coś w sensie czegoś* ;

K *i, j*: oznaczenia obiektów pojęciowych

S *i* ujmowane przez wiadomą osobę jako pojęciowo równoważne *j*

P A SYT *książk*.

Wyraz [buk] w sensie rzeki.

- (31b) Stąd też w Polsce słowo „anegdota” w znaczeniu „kawał” słyzy się przeważnie z ust starszych osób pochodzących z byłego zaboru rosyjskiego, zwłaszcza z Kresów.
- (31c) Odnosząc się do pkt. 3 art. 2 uchwały Sejmu, dotyczącego pytania, czy zawierającym przez spółkę kontraktom towarzyszyła prowizja, jak rozumiem, w znaczeniu: łapówka, pragnę oświadczyć, że nie posiadam żadnej wiedzy na ten temat.

Dokonywany eksplicytnie za pomocą wyrażeń typu *w sensie* i *w znaczeniu*¹³ komentarz dotyczący ustalania znaczeń użytych wyrażeń stosowany jest, jak się wydaje, w odniesieniu do systemowych możliwości przypisywania danemu wyrażeniu różnych sensów; w zestawieniu z kontrastywną reduplikacją ten typ komentarza pozbawiony jest także jednoczesnego odrzucania innej, możliwej w danej sytuacji interpretacji użytego wyrażenia, por.:

- (32) *Żona w sensie/ w znaczeniu ‘żona’ czy konkubina?; Żona w sensie/ w znaczeniu: ‘żona’ czy ‘konkubina’? vs. Żona-ŻONA czy konkubina? vs. *Żona w sensie żona?

Jeśli chodzi o funkcjonowanie wyrażeń typu *dosłownie*, *naprawdę*, *w sensie* czy *w całym tego słowa znaczeniu*, zauważyć można pewne regularności, wynikające ze znaczeń tych wyrażeń. Wskażę tutaj na dwie właściwości. Po pierwsze, na możliwość funkcjonowania tych wyrażeń jako pytanie – samodzielnie lub z wyrażeniem, do którego się odnoszą, por.:

- (33) – On jest głupi.
– *Dosłownie?/ *Dosłownie głupi?/ *W całym tego słowa znaczeniu?/ *Głupi w całym tego słowa znaczeniu? vs. Głupi-GŁUPI?/ Dosłownie: głupi?/ W sensie: upośledzony?/ W psychiatrycznym tego słowa znaczeniu?

Wyrażenia *dosłownie* (parentetyczne) (metapredykat o tym kształcie – tak samo, jak wyrażenie *w całym tego słowa znaczeniu* – w ogóle nie wystąpi w pytaniu: ani samodzielnie, ani wraz z wyrażeniem, które komentuje), *w sensie* _, *w [jakimś] sensie*, *w [jakimś] tego słowa znaczeniu* mogą się pojawić w pytaniu wraz z przywołaniem sposobu rozumienia danego wyrażenia. Możliwość samodzielnego konstytuowania pytania przez kontrastywną reduplikację jest zatem argumentem potwierdzającym fakt, że poprzez zreduplikowanie wyrażenia przywoływane jest

¹³ Por. także wyrażenie *w całym tego słowa znaczeniu*, któremu M. Grochowski przypisał następującą interpretację: ‘to, co mówię o tym, o czym mówię, jest prawdziwe; w tym, co mówię, nie ma niczego takiego, czego nie mógłbym powiedzieć o tym, o czym mówię’, por. przykłady:

- a) Mnich czuł się w pełnym tego słowa znaczeniu pielgrzymem na tej ziemi.
b) To nie był uniwersytet w całym tego słowa znaczeniu, lecz szkoła zakonna.
c) *Ukąsiła go w całym tego słowa znaczeniu żmija.
d) *Kim czuł się na tej ziemi mnich w pełnym tego słowa znaczeniu? – Pielgrzymem. (Grochowski 2013).

to jego rozumienie, które mówiący ma na myśli. Po drugie, zwrócić należy uwagę na fakt, że analizowane wyrażenia z negacją funkcjonują analogicznie, por.:

- (34) *Nie dosłownie. / *Nie dosłownie głupi, ale niemądry. / *Nie w całym tego słowa znaczeniu. / *Nie: w całym tego słowa znaczeniu. / *Nie w sensie. vs. Nie głupi-GŁUPI, ale niemądry. / Nie dosłownie głupi, ale niemądry. / Nie w sensie: upośledzony. / Nie w psychiatrycznym tego słowa znaczeniu.

Za pomocą wszystkich przywołanych w tej części jednostek leksykalnych komentuje się możliwe rozumienia danego wyrażenia, służą one do regulacji sensów używanych wyrażań. Jednostki *dosłownie* czy *w całym tego słowa znaczeniu* stanowią komentarz do tego, co jest mówione („forma” wzięta razem z „treścią”) (por. komentujące przystawalność wyrażenia do opisywanej rzeczywistości partykuły typu *raczej, właściwie, jakby, jak gdyby*), natomiast wyrażenia *w sensie, w znaczeniu* funkcjonują na płaszczyźnie pojęć („forma”, której przypisuje się „treść”). Cechują się one dialogicznością w tym sensie, że – w odróżnieniu od wyrażań typu *powiedziałbym* – używane są przez nadawcę „dla” odbiorcy, por. ‘biorę *x* w sensie_/ dosłownie’ itd.), by wiedział, jakie rozumienie użytego wyrażenia nadawca ma na myśli.

5. Zestawiając kontrastywną reduplikację z prozodycznymi operacjami na wiedzy, takimi jak akcent zdaniowy i akcent kontrastywny, nie sposób nie zadać pytania o to, czy analizowany tu mechanizm reduplikacji jest alternatywnym sposobem wyrażania tego, co można wyrazić inaczej, czy też realizowana jest w taki sposób funkcja, której inaczej wyrazić nie można.

Na brak równoznaczności zjawisk prozodycznych i leksykalnych zwróciła uwagę A. Wierzbicka (1971: 112), por. zaproponowane przez nią parafrazy dla zdania z „sygnalizatorem tematu” *jeśli chodzi o _* oraz dla zdania, w którym temat został wskazany nieleksykalnie, por.:

- (35a) Charty (int. ↗) mogą osiągać szybkość do 60 km na godzinę.
 (35b) Jeśli chodzi o charty, mogą one osiągać szybkość do 60 km na godzinę¹⁴.

Według Wierzbickiej wyrażenia „charty ↗” i „jeśli chodzi o charty” są „pragmatycznie ekwiwalentne”, ale różnią się semantycznie, por.:

- (35') Charty (int. ↗) = Pomyśl o chartach.
 Jeśli chodzi o charty = Powiem (chcę mówić) o chartach.

Różnica polegałaby zatem na obecności w strukturze semantycznej elementów leksykalnych (typu *jeśli chodzi o*) komponentu wskazującego wprost na mówienie.

¹⁴ Cytat z: Wierzbicka 1971: 112.

Kontrastowanie, czyli przeciwstawianie danego składnika zdania innemu, może być realizowane w różny sposób:

- a) prozodycznie (samodzielnie lub wraz z elementami leksykalnymi) – poprzez a’) strukturę tematyczno-rematyczną, por. predykat wiedzy [*ktoś_k*] *wie o [kimś_k/czymś_k], że [coś_k], nie [coś_m]; a’’) silny przycisk na elemencie rematycznym, którego celem jest eliminacja fałszu;*
- b) leksykalnie – za pomocą: b’) negacji: ze względu na „stopień uszczegółowienia” odrzucanego składnika, por.: *X, nie inaczej; X, nie: nie X* oraz *X, nie Y; b’’) podwójnej negacji o treści ‘nieprawda, że ktoś wie coś, nie: i’* (zob. Bogusławski 2009), por. wyrażenie *naprawdę*.

Kontrastywna reduplikacja nie może być zrównana z żadnym z powyższych typów kontrastowania, to znaczy, chociaż polega na przeciwstawianiu możliwych sensów i bazuje na prozodycznym (i leksykalnym) kontrastowaniu, jest jednak zjawiskiem z innego poziomu – stanowi niejako etap wcześniejszy (jakim jest ustalenie możliwej interpretacji użytego wyrażenia) niż orzekanie wiedzy, że jest tak, jak dane zdanie głosi (co jest przedmiotem każdego powiedzenia, że₁). Por. interpretację w: Ghomeshi et al. 2004:

Contrastive focus [CF] on a word signals that it is being contrasted with other words of the same type. CR [Contrastive reduplication], on the other hand, signals that one meaning of the word is being contrasted with other possible meanings.

- A)
  - a. I didn’t give the book to JOHN. [CF]
Contrast set: {John, Bill, Dave, Sue, ...}
  - b. I didn’t give the book to JOHN-John. [CR]
Contrast set: {John1, John2, ...}
- B)
  - a. It wasn’t a GOAT. [CF]
Contrast set: {goats, horses, pigs, sheep, ...}
  - b. It wasn’t a GOAT-goat. [CR]
Contrast set: {prototypical goats, non-prototypical or non-literal (euphemistic, figurative) goats}

Co więcej, podkreślić należy, że sam akcent nie da kontrastu znaczeń (do tego niezbędna jest na przykład kontrastywna reduplikacja), a jedynie kontrast wypełnień pozycji dla przeciwstawianych elementów.

Zaprezentowana tu interpretacja kontrastywnej reduplikacji pozwala, jak sądzę, na jej odniesienie do tych z wyróżnianych jej typów, które w przyjmowanych podziałach (zob. przypis 5) określane są jako „prototypical”, „literal” i „value-added’ meanings” (ale już nie dla „intensified meaning”), i które uznać należy za kontekstowe warianty opisywanego mechizmu. Tendencja do używania takich układów repetycyjnych jest nowa, być może okaże się krótkotrwała, bazuje jednak

na systemowym mechanizmie służącym do ustalania sensów użytych wyrażen (por. *brat-zakonnik* vs. *brat-BRAT*), bowiem – jak pisała M. Danielewiczowa, streszczając myśl F. de Saussure’a – „W wypowiedziach nie ma nic, czego by nie było w języku, który za nimi stoi” (Danielewiczowa 2004).

ANEKS: Podział wyrażen podlegających kontrastywnej reduplikacji ze względu na klasę gramatyczną na podstawie zgromadzonego korpusu zdań, zob. <http://home.cc.umanitoba.ca/~krussll/redup-corpus.html>:

„By part of speech:

noun: Air-Canada, Amherst, artist, Auckland, bank, beach, Beacon-Street, boat, bone, boyfriend, businessman, car, celebrity, change, Chicago, Christian, class, coffee, couple, cow, cred, crime, date, date, date, date, date, date, dinner, dive, doctor, dog, door, drink, drink, drink, economist, end, escort, fans, fight, fireplace, flute, food, friend, friends, friends, Garth, girl, girl, glove, green-tea, guy, Guys, guys, hat, highway, hint, history, hive, home, home, home, home, house, job, kid, kids, kiss, kong-chi, leak, letter, letter, logic, love, Madonna, Marcus, Mark, money, mother, mother, movie, Murray, pain, paper, party, party, people, pin, poker, prison, problem, prof, relationship, relationships, Roz, rush, salad, slave, stuff, temple, thing, tonight’s, top, truth, truth, van, war, wife, Woody, work, work, work,

noun phrase: a-car,

verb: be, bowling, cried, die, dying, enjoy, going, handle, happened, help, leaving, leaving, leaving, like, like, listen, lose, move, promise, rape, seeing, strip, surf, talk, talk,

verb phrase: broke-it-off, considered-it, go somewhere, indulge-me, kiss-her, know-him, know-them, know-you, left-her, like-’em, like-her, like-her, like-him, like-you, love-her, see-you, talk-to-him,

adjective: aggressive, aggressive, alone, bad, bad, better, dead, dead, dead, dead, done, evil, familiar, favorite, final, French, French, Funny, funny, gay, geeky, good, hardest, hot, instant, interested, invisible, jealous, late, late, long, married, medium, nervous, next, nuts, older, regular, retarded, rich, rich, serious, sick, smart, sorry, special, surprising, ugly, white, wrong,

adverb: a-lot, a-lot, here, over, really, there, together, together, together, together, together, together,

adverb/preposition: out, up, up, up,

pronoun: me, me, Nothing, you, you, you,

proper name: Air-Canada, Amherst, Auckland, Beacon-Street, Chicago, Garth, Madonna, Marcus, Mark, Murray, Roz, Woody”.

Literatura

Bogusławski A., 2009, *Myśli o gwiazdce i o regule*, Warszawa.

Bogusławski A., Danielewiczowa M., 2005, *Verba polona abscondita. Sonda słownikowa III*, Warszawa.

- CECFR: *Corpus of English contrastive focus reduplications*: <http://home.cc.umanitoba.ca/~krussll/redup-corpus.html> [dostęp: 28.12.2014].
- Danielewiczowa M., 2004, *F. de Saussure – Siła paradoksu (Przedmowa do wydania polskiego)*, w: F. de Saussure, *Szkice z językoznawstwa ogólnego*, tłum. M. Danielewiczowa, Warszawa, s. 11-23.
- Danielewiczowa M., 2010, *Zagadkowe „dosłownie”*, w: *Człowiek – słowo – świat*, red. J. Chojak, T. Korpysz, K. Waszakowa, Warszawa.
- Danielewiczowa M., 2012, *W głąb specjalizacji znaczeń. Przysłówkowe metapredykaty atestacyjne*, Warszawa.
- Dobaczewski A., 2006, *O pewnych konstrukcjach opartych na reiteracji*, „Polonica” 26-27, s. 161-169.
- Dobaczewski A., 2009, *Operacje iterujące w języku polskim (wprowadzenie do opisu)*, „Poradnik Językowy” 9, s. 26-36.
- Dobaczewski A., 2013, *Repetycja składnika jako produkt operacji semantycznej*, „Prace Filologiczne”, t. LXIV, cz. 1, s. 35-48.
- Dostie G., 2008, *La reduplication. De la constitution d'un corpus de français parlé au Québec à l'analyse sémantique de données authentiques*, „Texte et Corpus” n°3: *Actes des Journées de la linguistique de Corpus 2007*, s. 221-231 (http://web.univ-ubs.fr/corpus/jlc5/ACTES/ACTES_JLC07_dostie.pdf) [dostęp: 28.12.2014].
- Fraser B., 1997, *Doubles*, „Journal of Pragmatics” 27, s. 244-246.
- Ghomeshi J., Jackendoff R., Rosen N., Russell K., 2004, *Contrastive focus reduplication in English (the SALAD-SALAD paper)*, „Natural Language and Linguistic Theory”, vol. 22, no. 2, s. 307-357.
- Grochowski M., 2013, *O operatorach metatekstowych typu „w całym tego słowa znaczeniu”*, „Prace Filologiczne”, t. LXIV, cz. 1, s. 99-110.
- Israeli A., 1997, *Syntactic reduplication in Russian: A cooperative principle device in dialogues*, „Journal of Pragmatics” 27, s. 587-609.
- Jackson R., 2011, *Lexical Pragmatics and ‘The Salad-Salad’ Paper*, abstract: <http://personalpages.manchester.ac.uk/staff/elke.philburn/jackson.pdf> [dostęp: 28.12.2014].
- Lee B., Lee Ch., 2011, *A Focus Account for Contrastive Reduplication: Prototypicality and Contrastivity*, <http://www.aclweb.org/anthology/Y07-1026> [dostęp: 28.12.2014].
- Stanosz B., 1999, *Logika języka naturalnego*, Warszawa.
- Wajszczuk J., 1997, *System znaczeń w obszarze spójników polskich. Wprowadzenie do opisu*, Warszawa.
- Wang S., 2005, *Corpus-based approaches and discourse analysis in relation to reduplication and repetition*, „Journal of Pragmatics” 37, s. 505-540.
- Wierzbicka A., 1971, *Metatekst w tekście*, w: *O spójności tekstu*, red. M. R. Mayenowa, Wrocław, s. 105-121.

Wierzbicka A., 1991, *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*, Berlin–New York.

Contrastive Reduplication and lexical or prosodic contrasting

Summary

The purpose of this paper is to present a description of the function of Contrastive Reduplication (see Ghomeshi et al. 2004) in comparison with lexical (e.g. *not...*, *but...*; *really*, *literally*) and prosodical (supra-segmental) contrasting (i.e. sentence stress and contrastive stress).